

Morfologie II (CJA009)

Klára Osolsobě
osolsobe@phil.muni.cz
FIFA 9a/II

ADJEKTIVA ZE SUBSTANTIV

MUTACE B^a P^s (*královský, vejčitý, ...*)

- Adjektiva (předmětně) vztahová
- Adjektiva s významem podobnosti
- Adjektiva podle nápadného rysu
- Adjektiva látková

Adjektiva (předmětně) vztahová (posesiva, přivlastňovací a.)

- K názvům živých bytostí

Adjektiva individuálně přivlastňovací - vztah k individuálním názvům (obecným/vlastním) –ův/-ov-a/-ov-o a -in/-in-a/-in-o (otcův, Petrův, matčin, Janin, liščin)

Adjektiva druhově přivlastňovací - vztah k názvům druhovým –í, -sk-ý/ck-ý, popř. -ov-sk-ý (tygří, jelení, medvědí, mužský, rolnický, strýcovský)

Opakování

- Posesivní adjektiva mají zvláštní typ skloňování. Jaký?
- Jaké další typy skloňování rozlišujeme u adjektiv ?
- Jaká je funkční distribuce jmenných a složených tvarů adjektiv ?

Adjektiva přivlastňovací individuálně x druhově

- Která individuálně přivlastňovací adjektiva mají formu druhově přivlastňovacích adjektiv?

Adjektiva (předmětně) vztahová

- K názvům neživých věcí a pojmů –ov-ý, -n-ý, -n-í/-ov-n-í (tiskový, filmový, fotbalový, železný, dřevěný, kamenný, zbrojní, lodní, stolní, listovní, bankovní, poštovní);

Skupina předmětově vztahových adjektiv odkazujících k názvům míst –ský, -cký, -ní (městský, pražský, skandinávský, vesnický, německý, teplický, okresní, říční, ostrovní)

Adjektiva (předmětně) vztahová

- NÁZVOSLOVÍ ANORGANICKÝCH SLOUČENIN –ný (sodný), -natý (vápenatý), -itý (železitý), ičitý (uhličitý),
-ečný/-ičný (fosforečný, dusičný), -ový (sírový),
-istý (manganistý), -ičelý (osmičelý)

Adjektiva s významem podobnosti

- Produktivní –ovit-ý (kašovitý, houbovitý) – nomenklatura botanika/zoologie, omezeně produktivní –at-ý (strakatý), -ovat-ý (klihovatý), -nat-ý (dřevnatý), -it-ý (dlanitý), -ist-ý (zlatistý), -ov-ý (lososový)

Formantem –ovitý jsou tvořena uvedená adjektiva. Byla vyhledána v korpusu SYN2000 a seřazena podle frekvence. Mohou patřit buď do třídy adjektiv s významem podobnosti (kašovitý), nebo adjektiv podle nápadného rysu (sukovitý) nebo?

● movitý	1133
● jmenovitý	627
● pracovitý	524
● obrovitý	498
● křečovitý	386
● kulovitý	328
● kýčovitý	276
● jílovitý	179
● válcovitý	159
● kopcovitý	141
● plánovitý	112
● stupňovitý	108

Adjektiva podle nápadného rysu

- Rys vnější –at-ý (bradatý), -ovat-ý (pihovatý), -nat-ý (skalnatý), -av-ý (děravý), -iv-ý (červivý), -it-ý (blanitý), -ov-it-ý (sukovitý),
- Rys vnitřní –ný (mravný), -iv-ý/-liv-ý (důvěřivý, citlivý), z předložkových pádů (bezrohý, mezihvězdný, podřadný, převratný)

K následujícím adjektivům (podobnosti) se pokuste vytvořit vhodná slovní spojení (N+A)

- kuželovitý 102
- šlachovitý 86
- kočkovitý 83
- rázovitý 79
- brukvovitý 77
- spirálovitý 67
- kašovitý 67
- houbovitý 66
- kaprovitý 64
- zkratkovitý 64
- kruhovitý 63
- kožovitý 63

Adjektiva podle nápadného rysu (od substantiv) mohou fundovat substantiva typu nositelé vlastnosti př.: nos-nosatý-nosatec pokus se tvořit takové řady. Všimněte si také, od kterých je možné tvořit substantiva podle výrazného rysu (nosáč)

- roh
- vlas
- pleš
- sval
- kopyto
- osten
- chlup
- vous
- oko
- zub
- péro
- ucho

Adjektiva látková

- -e/-ě-n-ý (dřevěný, hliněný, lněný, kostěný)
- -ov-ý (porcelánový, ocelový, makový, bramborový)

Adjektiva široce vztahová

- Řada adjektiv od substantiv vzjadřuje nespecifikovaně vztah k motivujícímu jménu (široce vztahová)

Na –ový končí celá řada adjektiv. Vyberte z následujících ta, která jsou odvozena od substantiv a klasifikujte je:

- nový 159019
- takový 79853
- světový 35568
- akciový 31185
- celkový 24119
- tiskový 13445
- filmový 13115
- fotbalový 12580
- lidový 12248
- průmyslový 10737
- daňový 10238
- časový 6598

Všimli jsme si, že mezi adjektivy na –ový s vysokou frekvencí jsou vesměs všechna široce vztahová. Jak je to u adjektiv s nižší frekvencí?

- návrhový 75
- borůvkový 75
- heřmánkový 75
- kroužkový 75
- poslechový 75
- bílkový 75
- třítisícový 74
- dotazníkový 74
- světonázorový 74
- adresářový 74
- piškotový 74
- lágrový 74
- tabulový 74
- zenový 74
- koženkový 74

ADJEKTIVA ZE SLOVES

MUTACE B^a P^v (*hořlavý, hrací, viditelný, ...*)

- Adjektiva příznačné dějové vlastnosti
- Adjektiva účelová
- Adjektiva pasivní možnosti (sklon)
- (Adjektiva široce dějově vztahová)

Adjektiva příznačné dějové vlastnosti (djektiva dějová)

- Charakterizace děje -vý (hravý, dravý), -lavý (hořlavý), -livý (trpělivý), -čí (alternativní motivace jmény činitelskými) (tvůrčí, vůdčí, ...), -lý (bdělý), -atý (stojatý), -itý (pracovitý), -utý (smrdutý), -ný (umíněný), -cný (bojácný), -čný (rozkazovačný)
- Aktivní vlastnost (výsledková ke slovesům dokonavým) -lý (zhýralý, pokročilý, zachovalý)
- Pasivní vlastnost (výsledková ke slovesům dokonavým) -ný, -tý (dojatý, nadutý, zapomenutý) a nedokonavým -ný, -tý (psaný, mluvený, sázený)

Adjektiva účelová (určený k ...)

je určený k tomu, aby se s ním dělalo to, co označuje fundující sloveso

- -cí, -ac-í, -ic-í (šicí, hrací, hnětací, pletací, sázecí, trávicí, kropicí, žehlicí)
- -n-í, -n-ý, -ov-ý (učební, lovný, výkladový)

Jak se liší adjektiva na –icí/-ící?

- kreslicí – kreslící
- řídicí – řídící
- mluvící – mluvící
- měřící – měřící
- čisticí – čistící
- trávící – trávící
- plnicí – plnící
- chránící – chránící
- dělicí – dělící

Utvoř adjektiva účelu od sloves

- mýt
- brzdit
- bít
- střílet
- hodovat
- viset
- hasit
- mazat
- učit
- (léčit)
- svářet
- psát
- žehlit
- tavit
- bodat
- varovat
- krájet
- stát

Všimni si, od kterého slovesného tvaru se tvoří adjektiva účelu

- Slovesná paradigmata
- Rozdíl mezi paradigmatem jmen a paradigmaty sloves
- Kmen přítomný a minulý
- Kmenotvorná přípona (téma) – prostředek slovo tvorby

Jakým způsobem byste popsali významový rozdíl mezi následujícími dvojicemi adjektiv

- mycí – myjící
- bicí – bijící
- krycí – kryjící
- žehlicí – žehlící
- hladicí – hladící
- hnací – ženoucí
- prací - peroucí

Adjektiva pasivní možnosti (náklonnostní)

Ize s ním dělat to, co označuje fundující sloveso

- -telný - přijatelný, viditelný, pochopitelný, uvěřitelný, zanedbatelný, srozumitelný, zřetelný, citelný, čitelný
- -ný – rozpustný, dojný, prodejný

Najděte mezi uvedenými adjektivy adjektiva, která nejsou derivována od sloves a pokuste objasnit jejich motivace

- přijatelný 5006
- viditelný 3853
- pochopitelný 3482
- uvěřitelný 3428
- srovnatelný 3238
- smrtelný 2749
- zřetelný 2032
- zanedbatelný 1912
- světelný 1912
- srozumitelný 1782
- použitelný 1462
- snesitelný 1287
- udržitelný 1202
- vyhnutelný 1123
- myslitelný 931

Utvoř adjektiva vyjadřující schopnost k, náklonnost k ději vyjádřenému slovesem

- vidět
- proniknout
- povídat
- pít
- slyšet
- kout
- poddat se
- sklopit
- zvrátit
- překonat
- užít
- snést

Adjektiva široce dějově vztahová (někdy nebývají samostatně uváděna)

- -ný, -ní, -ový (soudní, trestní, přestupkový)
- Problematické je při vyčlenění této třídy to, že fundujícími slovy mohou být stejně dobře slovesa jako od nich odvozená substantiva dějová, čímž se blíží skupině adjektiv široce vztahových odvozených od substantiv, která s nimi navíc mají společné formanty.

Od uvedených substantiv (sloves) tvořte adjektiva. Všimněte si významových rozdílů (tvořte spojení)

- srdce
- místo
- obec
- slunce
- měsíc
- soud (soudit)
- náklad (nakládat)
- počet (počítat)
- život (žít)
- Prodej (prodat)
- trest (trestat)
- zábava (bavit)
- mluva (mluvit)
- zpěv (zpívat)
- dluh (dlužit)
- pára
- stráž (střežit)
- čelo
- obilí
- správa (spravovat)

ADJEKTIVA Z ADJEKTIV

MUTACE B^a P^a

- Kategorie slučovací
  - A) typ hluchoněmý (složky tvoří významovou jednotu, tomu odpovídá i grafická stránka – psaní dohromady)
  - B) Typ ostravsko-karvínský (složky si uchovávají relativní samostatnost – psaní zvlášť)
  - c) Typ česko-německý mezi složkami je vztah vzájemnosti

Adjektiva z cizích jmen přídavných

- Zařazení ke vzoru *jarní* (apartní, fádni, stabilní, servilní, mondění, inteligentní, ...)
Téměř zaniklý je typ –ný (moderný, reálný, abstraktný – Šalda)
- ? -ický (historický, biologický, analytický)
- -ový (béžový, pepitový, kárový, férový)

ADJEKTIVA Z ADVERBIÍ

MUTACE B^a P^c

- Od příslovcí místa (zde – zdejší)
- Od spojení předložka+substantivum s lokálním významem (za+keřem – zákeřný)
- Od příslovcí času (nyní – nynější)
- Od spojení předložka+substantivum s temporálním významem (do+času – dočasný)

Co mám umět?

Definice a příklady

- slovtvorné typy a třídy desubstantivních adjektiv kategorie mutace (adjektiva předmětně vztahová, posesiva, přivlastňovací subjektu/druhu, s významem podobnosti, podle nápadného rysu, látková, široce vztahová)
- slovtvorné typy a třídy deverbálních adjektiv kategorie mutace (adjektiva příznačné dějové vlastnosti, účelová, pasivní možnosti (sklonu), široce dějově vztahová)
- slovtvorné typy a třídy deadjektivních adjektiv kategorie mutace (kompozita – kategorie slučovací, adjektiva derivovaná od cizojazyčných základů)
- slovtvorné typy a třídy deadverbiálních adjektiv kategorie mutace